

ВІДГУК

офіційного опонента – доктора юридичних наук, професора, Заслуженого юриста України, завідувача кафедри конституційного та адміністративного права Національного транспортного університету Шатіла Володимира Анатолійовича на дисертацію Суса Михайла Сергійовича на тему «Конституційні засади державного захисту конкуренції в Україні у контексті досвіду Європейського Союзу», подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 – Право

Актуальність теми дослідження Суса М.С. не викликає сумнівів. Економічна конкуренція є запорукою ефективного функціонування економіки, забезпечення досягнення суспільного добробуту. Державний захист конкуренції таким чином грає значну роль у суспільному житті. Необхідність належного правового врегулювання цього захисту та формування адекватної правозастосовної практики важко переоцінити як на час воєнного стану, так і в процесі післявоєнної відбудови. З огляду на те, що державний захист конкуренції винесений в Україні на конституційний рівень, дослідження конституційних засад державного захисту конкуренції та проблематики їх реалізації на рівні законодавчого регулювання та правозастосовної практики, чому і присвячена робота Суса М.С., має важливе як теоретичне, так і практичне значення.

З огляду на євроінтеграційний рух України також не викликає сумнівів необхідність подальшого наближення українського законодавства до законодавства Європейського Союзу (далі – ЄС) та вивчення досвіду ЄС з метою оцінки необхідності його рецепції в Україні. Специфічні зобов'язання України щодо наближення свого законодавства та практики правозастосування в сфері захисту конкуренції, зокрема, встановлені в Угоді про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, ратифікована Україною 16 вересня 2014 року (далі – Угода про асоціацію). Певні пропозиції щодо такого наближення висвітлені в Аналітичному звіті Єврокомісії щодо наближення Україною свого законодавства до *acquis* ЄС від 2 лютого 2023 року. Тому дослідження кращих практик правового регулювання та

правозастосовної практики в частині захисту конкуренції в ЄС та формування пропозицій щодо наближення українського законодавства та правозастосовної практики в Україні до підходів ЄС є вкрай актуальним питанням для України як для кандидата в члени ЄС.

Крім вказаних вище двох обставин, в Україні наразі відбувається антимонопольна реформа. З прийняттям Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення законодавства про захист економічної конкуренції та діяльності Антимонопольного комітету України» № 3295-ІХ від 9 серпня 2023 року (далі – Закон 3295-ІХ) розпочатий перший етап цієї реформи. В рамках вказаної реформи важливе теоретичне та практичне значення має системне опрацювання проблематики захисту конкуренції в Україні, виявлення проблемних аспектів та формування пропозицій щодо їхнього вирішення, аби зробити систему захисту конкуренції в Україні ефективною.

Дисертація Суса М.С. враховує весь описаний вище контекст, орієнтована на дослідження актуальної проблематики захисту конкуренції в Україні та напрацювання варіантів її вирішення з урахуванням досвіду ЄС. Це відповідно визначає важливість, своєчасність та актуальність проведеного Сусом М.С. дослідження. Актуальності дослідженню додає й та обставина, що питання захисту конкуренції в Україні та проблематики цього захисту є недостатньо розкритими у вітчизняній конституційно-правовій науці. Комплексні дослідження, присвячені конституційно-правовим аспектам захисту конкуренції в Україні, на рівні дисертацій також відсутні.

Обґрунтованість та достовірність наукових положень, висновків і рекомендацій, що містяться в дисертації. Зміст дисертації характеризується високим теоретичним та науково-методологічним рівнем вирішення поставлених завдань. Наукові положення, висновки та рекомендації, які містяться в дисертації Суса М.С., підтверджені серйозними науковими аргументами, емпіричними фактами і відтак є переконливими. Сильною стороною роботи Суса М.С. є підтвердження своїх тез та висновків прикладами

із практики. Автор не оперує загальними гаслами, а підтверджує свої тези та думки прикладами із реального життя, зокрема, практики Антимонопольного комітету України (далі – АМКУ) та судової практики, що вказує на комплексний характер проведеного дослідження та належне опрацювання проблематики, орієнтацію роботи на вирішення реальних практичних проблем.

Зі змісту роботи вбачається опрацювання Сусом М.С. значної кількості нормативно-правових актів у сфері захисту конкуренції в Україні та ЄС, наукових праць вітчизняних та зарубіжних вчених із різних напрямів дослідження (конституційного, господарського, адміністративного, міжнародного права, економіки тощо), значного масиву судової практики у вигляді рішень Конституційного Суду України (далі – КСУ), рішень господарських судів щодо вирішенні спорів, пов'язаних із захистом економічної конкуренції, зокрема, Верховного Суду, Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ) та Суду Європейського Союзу (далі – Суд ЄС), що підтверджує проведення автором комплексного та глибинного дослідження для виявлення та окреслення наявної проблематики захисту конкуренції в Україні та напрацювання шляхів її вирішення. Обґрунтованість та достовірність отриманих здобувачем результатів наукового дослідження підтверджується теоретичною обґрунтованістю вихідних позицій роботи, а також застосуванням при проведенні дослідження значної кількості нормативно-правових, емпіричних та наукових джерел (276 найменувань). Дисертант базує свої висновки та пропозиції щодо вдосконалення українського законодавства та правозастосовної практики з урахуванням зарубіжного досвіду, підходів ЄСПЛ та Суду ЄС. Також автор враховує при формуванні своїх висновків положення Закону 3295-IX, який набере чинності з 1 січня 2024 року.

Належний ступінь наукової обґрунтованості та достовірності виконаного дослідження також забезпечено завдяки використанню відповідної методології пізнання: діалектичного, порівняльного, історичного методу, методів аналізу, синтезу, узагальнення, функціонального, системно-структурного, статистичного, формально-юридичного, логіко-юридичного, лінгвістичного

методів, методів прогнозування та методу альтернатив. Використання арсеналу цих методів дозволило побудувати дослідження на принципах системності, цілісності, структурності та вказує на належне оволодіння дисертантом методологією наукової діяльності.

Отже, достовірність отриманих наукових положень і результатів, обґрунтованість сформульованих пропозицій ґрунтуються на глибинному опрацюванні дисертантом наукових джерел, нормативно-правової бази, правозастосовної практики щодо досліджуваного питання, застосуванні сукупності загальнонаукових та спеціальних методів наукового пізнання.

Наукова новизна результатів дисертаційного дослідження. Наукова новизна одержаних результатів дослідження полягає в тому, що дисертація є першим у вітчизняній конституційно-правовій науці комплексним дисертаційним дослідженням конституційних засад державного захисту конкуренції в Україні та державах-членах ЄС, проблематики реалізації українських конституційних засад захисту конкуренції на рівні правового регулювання та правозастосовної практики з точки зору дотримання принципу верховенства права та інших конституційних принципів та положень виходячи із досвіду ЄС та практики ЄСПЛ. Дисертаційне дослідження є першою спробою заповнити сформовану в українській конституційно-правовій науці прогалину, яка полягає у відсутності спеціалізованих конституційно-правових досліджень, орієнтованих на конституційно-правові аспекти захисту конкуренції в Україні та проблематику реалізації конституційних засад захисту конкуренції в Україні на рівні правового регулювання та правозастосовної практики. При цьому дисертант не вдається до повторень напрацювань вчених у сфері господарського права та процесу, адміністративного права, міжнародного права, які досліджували питання захисту конкуренції в Україні, зачіпає ті проблеми, які в українській правовій науці не отримали достатнього розвитку та висвітлення, пропонує своє оригінальне бачення проблематики та її вирішення. У зв'язку з вищенаведеним можна стверджувати, що проведене дослідження характеризується оригінальністю, системністю та новизною.

Зокрема, у розділі 1.1. дослідження міститься детальна інтерпретація змістового наповнення кожного спеціального положення Конституції України щодо державного захисту конкуренції, а саме, ч. 3 ст. 42, п. 12 ч. 1 ст. 85, п. 8 ч. 1 ст. 92, з урахуванням практики КСУ та спеціального законодавства у сфері захисту конкуренції та її вдале викладення у структурованому вигляді таким чином, що особа, яка незнайома зі станом розвитку конституційної юриспруденції у сфері захисту конкуренції та спеціальним конкурентним законодавством може для себе легко зрозуміти, які ідеї закладалися у вказані вище норми Основного Закону України та яким чином вони були інтерпретовані судом конституційної юрисдикції. Заслуговує на увагу і проведена дисертантом робота щодо аналізу, узагальнення та викладення й іншої практики Конституційного Суду України у підрозділі 2.1. дослідження, що в комплексі з підрозділом 1.1. дозволяє зрозуміти стан розвитку конституційної юриспруденції щодо захисту конкуренції в Україні як науковцям, так і практикам.

Окремої уваги заслуговує творчий доробок дисертанта, який полягає у окресленні проблем практичного забезпечення конституційного принципу верховенства права в частині застосування конкурентного законодавства в Україні на прикладі притягнення до відповідальності за антиконкурентні узгоджені дії та зловживання монопольним (домінуючим) становищем у підрозділі 2.2., інституційного механізму захисту конкуренції в частині встановлення господарськими судами порушень законодавства про захист економічної конкуренції в рамках приватно-правових спорів та контролю за рішеннями органів АМКУ про накладення штрафів за порушення законодавства про захист економічної конкуренції в підрозділі 2.3., а також напрацювання пропозицій щодо вирішення цих проблем в підрозділі 2.4. Заслужують на увагу й пропозиції дисертанта щодо підходу до тлумачення недопустимості «неправомірного обмеження конкуренції» відповідно до ч. 3 ст. 42 Конституції України в підрозділах 1.1. та 2.4., проведене порівняльне дослідження щодо конституційного регулювання питань захисту конкуренції в Україні та

державо-членах ЄС в підрозділі 1.3., дослідження та пропозиції щодо інтерпретації Конституції України спрямовані на те, щоб зробити рівень конституційно-правового захисту конкуренції ідентичним за сферою охоплення порівняно з тим, який забезпечений на рівні Закону України «Про захист економічної конкуренції», тобто, що цей захист поширювався як на підприємницьку, так і на некомерційну діяльність (підрозділ 2.4.). У цілому варто відмітити комплексний підхід дисертанта щодо розробки пропозицій щодо удосконалення законодавчого та конституційного регулювання захисту конкуренції в Україні в підрозділі 2.4. (с. 179-199), де він пропонує альтернативні варіанти вирішення виявленої проблематики захисту конкуренції в Україні: шляхом інтерпретації законодавства та шляхом внесення законодавчих змін та враховує різноманітні нюанси при викладенні пропозицій, що вказує на глибоке володіння матеріалом із тематики дослідження та виважений підхід щодо внесення змін до законодавства шляхом уникнення підходу із пропонування змін заради змін, коли проблему можна вирішити більш простим та ефективним способом.

Усі викладені у вступі положення, які виносяться на захист як такі, що зроблені вперше, можна вважати вагомими та такими, що заслуговують на увагу, водночас окремо хотілося б виділити ті, які, на погляд опонента, складають своєрідну «родзинку» дослідження:

– сформульовано висновок, що об'єктом конституційно-правового захисту є процес змагання на території України між суб'єктами господарювання в отриманні та розподіленні ними прибутку з метою досягнення економічних та соціальних результатів через досягнення більшої ефективності господарювання завдяки власним правомірним досягненням;

– обґрунтовано доцільність розширеної інтерпретації недопустимості «неправомірного обмеження конкуренції» відповідно до ч. 3 ст. 42 Конституції України як такого, що покриває усю можливу поведінку усіх можливих суб'єктів, які неправомірно посягають на ефективний конкурентний процес на території України, а відтак усі можливі порушення конкурентного

законодавства, передбачені на рівні законів, не охоплені зловживанням монопольним становищем та недобросовісною конкуренцією;

– обґрунтовано, що визначення «конкуренції», наведене в Законі України «Про захист економічної конкуренції» та Господарському кодексі України, сприяє правовій невизначеності, порушенню логічної структури конкурентного законодавства, обґрунтовано доцільність видалення або зміни цього визначення, наведено пропозиції щодо його зміни;

– охарактеризовано проблематику забезпечення таких складових конституційного принципу верховенства права як правова визначеність та прогнозованість в частині кваліфікації певної поведінки як антиконкурентних узгоджених дій в Україні, а в частині існуючої дозвільної системи на узгоджені дії – також ефективності та домірності регулювання, сформовано авторські пропозиції щодо вирішення виявленої проблематики шляхом вилучення ч. 3 ст. 6 із Закону України «Про захист економічної конкуренції», ліквідації дозвільної системи на узгоджені дії та запровадження системи самооцінки суб'єктів господарювання в частині антиконкурентних узгоджених дій за прикладом ЄС, окреслено напрями змін до законодавства та правозастосовної практики для імплементації цих пропозицій;

– обґрунтовано доцільність пошуку альтернативних способів усунення правової невизначеності, яку породжує специфіка конкурентного законодавства, оскільки традиційні способи її усунення як-от чітке та однозначне формування правової норми видаються нереалістичними на практиці, обґрунтовано доцільність запозичення досвіду Європейської комісії та широкого застосування АМКУ актів «м'якого права» (рекомендаційних роз'яснень/методичних рекомендацій) для надання суб'єктам господарювання розуміння щодо правових та економічних підходів, які органи АМКУ використовуватимуть для доведення антиконкурентних узгоджених дій та зловживання монопольним (домінуючим) становищем, сформовано пропозиції щодо змістового наповнення цих актів «м'якого права» АМКУ;

– обґрунтовано, що наявне замикання правозастосування законодавства про захист економічної конкуренції на органах АМКУ та невстановлення господарським судом порушень вказаного законодавства безпосередньо (самостійно) в рамках приватно-правових спорів ускладнює гарантований Конституцією України ефективний та своєчасний судовий захист порушених прав та інтересів особи недотриманням конкуренційного законодавства іншою особою, може створювати проблеми доступу до правосуддя та потребує реформатування на систему, в якій паралельно існують, ефективно працюють та поєднуються два типи правозастосування: (1) приватне, коли господарські суди встановлюють порушення конкуренційного законодавства безпосередньо в рамках приватно-правових спорів та залежно від цього застосовують способи судового захисту, передбачені Цивільним, Господарським кодексами, іншими законами без здійснення каральних функцій; та (2) публічне, коли рішення щодо визнання порушення та призначення за нього покарання приймають органи АМКУ, а господарські суди контролюють правомірність цих рішень.

– обґрунтовано невідповідність наявної практики, коли органи АМКУ належним чином не мотивують свої рішення про накладення штрафів за порушення законодавства про захист економічної конкуренції, а господарські суди не контролюють правомірність, в тому числі пропорційність накладених штрафів, якщо ті не перевищують встановлені законодавством верхні межі. Також сформульовано пропозиції щодо усунення виявленої проблематики шляхом внесення змін до законодавства та практики;

– обґрунтовано, що конституційний захист конкуренції є вужчим ніж той, який передбачений Законом України «Про захист економічної конкуренції» – перший поширюється на підприємницьку діяльність, другий – на господарську, тобто і на некомерційну. Обґрунтовано доцільність після внесення до профільного конкуренційного законодавства змін, спрямованих на чітке відмежування економічної та неекономічної діяльності відповідно до рекомендацій Європейської комісії, віддзеркалити ці зміни на рівні Конституції

України. Також запропоновано до внесення таких змін рівень конституційно-правового захисту конкуренції зробити ідентичним за сферою охоплення до рівня захисту Закону України «Про захист економічної конкуренції», тобто поширити і на некомерційну діяльність шляхом тлумачення другого речення ч. 3 ст. 42 Основного Закону.

У цілому можна стверджувати, що попри комплексність та складність досліджуваної тематики дисертанту вдалося здійснити оригінальне та системне дослідження, яке при цьому має не тільки науковий, а й практичний потенціал. Розділ 2.4. дослідження, зокрема, присвячений пропозиціям щодо системних змін законодавства та правозастосовної практики, імплементація яких з огляду на проблематику, описану у підрозділах 2.2. та 2.3., дозволить підвищити ефективність захисту конкуренції в Україні та наблизити українські підходи до підходів ЄС.

Що стосується положень дисертаційного дослідження, які позначено у вступі як такі, що удосконалено та отримали подальшого розвитку (ст. 16-17 дослідження), варто відмітити, що своїм дослідженням та оригінальним викладом матеріалу автор органічно доповнив наявні напрацювання вітчизняних вчених у сфері конституційного, адміністративного, господарського, господарського процесуального права, дослідників у сфері міжнародного права у відповідній частині.

Отже, дисертація Суса М.С. є самостійною, комплексною, завершеною працею, що містить науково обґрунтовані результати проведених досліджень, які розв'язують конкретне наукове та практичне завдання – виявлення проблем реалізації конституційних засад державного захисту конкуренції в Україні на рівні правового регулювання та правозастосовної практики та напрацювання можливих шляхів їх вирішення виходячи із досвіду ЄС та практики ЄСПЛ.

Дисертація містить наукові положення, які обґрунтовані вперше, сформульовано ряд важливих нових наукових пропозицій та рекомендацій для вдосконалення українського законодавства та правозастосовної практики у сфері захисту конкуренції з урахуванням законодавства та правозастосовної

практики ЄС та підходів ЄСПЛ. Усе вищезазначене дозволяє констатувати, що поставлені наукові завдання виконані здобувачем у повному обсязі.

Повнота викладу результатів дисертації в опублікованих працях. Основні наукові результати дисертації відображено у шести наукових працях, серед яких три наукові статті, які опубліковані в юридичних фахових виданнях України, затверджених МОН України, одна наукова стаття – в іноземному фаховому виданні та двоє тез доповідей за результатами міжнародної та всеукраїнської науково-практичних конференцій, що вказує на достатню повноту викладу результатів дисертації в опублікованих працях. Всі публікації відповідають вимогам, які ставляться до такого виду наукових робіт, та характеризуються науковою новизною, високим науковим рівнем.

Теоретичне та практичне значення результатів дослідження. Сформульовані в дисертації наукові положення, пропозиції, висновки та рекомендації мають важливе теоретичне значення як для науки конституційного права, так і у інших галузевих правових наук, а також важливе практичне значення для удосконалення правового регулювання та правозастосовної практики в сфері захисту конкуренції в Україні.

Матеріали, висновки та пропозиції, які містяться в дисертації, можуть бути використані в:

– науково-дослідній сфері – для подальшого дослідження проблематики правового регулювання та правозастосовної практики в розрізі державного захисту конкуренції в Україні, порівняльних дослідженнях щодо захисту конкуренції в Україні та в ЄС;

– законотворчій діяльності – для отримання розуміння існуючих проблем правового регулювання та правозастосовної практики щодо захисту конкуренції в Україні для напрацювання змін до законодавства. Також наведені у дисертації пропозиції можна використовувати для вдосконалення конституційного та законодавчого регулювання захисту конкуренції в Україні;

– правозастосовній діяльності – інформацію, наведену в дослідженні, можна використовувати в процесі застосування українського конкурентного законодавства, наближення українського правозастосування до підходів ЄС;

– навчальному процесі – отримані результати дослідження можуть бути використані при складанні посібників, підручників та при викладанні курсів з навчальних дисциплін конституційного, господарського, господарсько-процесуального, адміністративного, міжнародного права у відповідній частині.

Дискусійні положення та зауваження щодо дисертації. Позитивно оцінюючи дисертаційну роботу Суса М.С., водночас вважаю за необхідне звернути увагу на деякі дискусійні питання, які б могли слугувати предметом подальших наукових досліджень чи певної дискусії під час захисту:

1. На с. 178 дисертації Сус М.С. коротко згадує, що у вітчизняній доктрині тривалий час лунають думки щодо необхідності кодифікації усього українського конкурентного законодавства з метою усунення його суперечностей і прогалин та наводить праці вчених, які цю пропозицію поділяють, в тому числі, і опонента. Далі дисертант зазначає, що він в цілому погоджується, що кодифікація при вдалій реалізації могла б значно підвищити якість відповідного законодавства. Водночас, процес кодифікації може бути дуже тривалим у часі у зв'язку з комплексністю законодавства, тому має скоріше розглядатися як певний перспективний захід. Сус М.С. зазначає, що для цілей більш оперативного усунення системних проблем, наявних в українському законодавстві, можна для початку сфокусуватися на усуненні суперечностей регулювання між Законом України «Про захист економічної конкуренції», Законом України «Про захист від недобросовісної конкуренції», Закону України «Про Антимонопольний комітет України» та Господарським кодексом України, наприклад, в спосіб як запропоновано дисертантом, вказуючи, що цей захід в будь-якому випадку буде корисним і для цілей кодифікації (с. 178).

Хотілося б почути позицію дисертанта щодо того, який захід він розглядає як оптимальний з метою удосконалення українського конкурентного

законодавства стратегічно: кодифікацію чи залишення спеціальних профільних законів із їхнім удосконаленням.

2. У дисертаційному дослідженні у підрозділі 2.4 (с. 170-174) дисертант пропонує ліквідувати дозвільну систему на узгоджені дії в Україні. Перед тим у підрозділі 2.2. дисертації (с. 128-131) мотивуючи, що ця система не відповідає принципу домірності та ефективності правового регулювання, породжує проблеми правової визначеності, не відповідає підходам ЄС. Дисертант пропонує переформатувати дозвільну систему на систему самооцінки суб'єктів господарювання за прикладом підходів, які застосовуються в ЄС.

Логіка, яка стоїть за вказаною вище пропозицією дисертанта, в цілому зрозуміла та детально охарактеризована в підрозділі 2.2., має належне обґрунтування. Водночас будь-які радикальні зміни в законодавчому регулюванні викликають супутні питання щодо можливих наслідків таких змін. При ліквідації дозвільної системи на узгоджені дії можна припустити, що значна кількість узгоджених дій випаде з-під контролю органів АМКУ, оскільки у заявників не буде більше обов'язку їх повідомляти органам АМКУ та цей обов'язок не буде забезпечено перспективою притягнення до юридичної відповідальності. У зв'язку з цим, можливо, більш оптимальним або принаймні одним із можливих варіантів було б залишення дозвільної системи на узгоджені дії як такої з її удосконаленням: усуненням суперечностей, прогалин тощо. Автор у дисертаційному дослідженні такий варіант не розглядає, хоча, на мій погляд, його варто було б розглянути. Хотілося б дізнатися позицію дисертанта з цього приводу.

3. У підрозділі 2.4. дослідження дисертант пропонує забезпечити, щоб господарські суди встановлювали порушення законодавства про захист економічної конкуренції безпосередньо в рамках приватно-правових спорів (с. 179-184). Логіка цієї пропозиції також зрозуміла: пропозиція має обґрунтування в підрозділі 2.3. дисертації. Водночас виникає питання, чи не призведе втілення цієї пропозиції в життя, яку також можна назвати доволі суттєвою, до погіршення якості правозастосовної практики з огляду на те, що

органи АМКУ були спеціально створені для захисту конкуренції, мають напрацьований досвід та експертизу щодо розгляду порушень законодавства про захист конкуренції, напрацьовану співпрацю та обмін досвідом з іншими конкуренційними відомствами, в той час як господарські суди вирішують спори, пов'язані із захистом конкуренції, лише як одну з категорій справ серед багатьох інших та відповідно можуть мати менше досвіду та ресурсів для вирішення конкуренційно-правових спорів. Це питання, з приводу якого також хотілося би почути позицію дисертанта.

Варто відзначити, що висловлені вище думки та зауваження мають виключно дискусійний характер, відображають власну позицію опонента та жодним чином не применшують наукової цінності результатів дисертаційного дослідження Суса М.С., які мають свою логіку й обґрунтування. Висловлені думки та пропозиції мають на меті радше запросити дисертанта до наукової дискусії в процесі публічного захисту для прояснення його позиції щодо зазначених вище питань.

Оформлення дисертації. Дисертаційна робота Суса М.С. оформлена згідно з вимогами, які передбачені для такого виду робіт. Робота виконана за логічно вибудованою схемою, яка дозволила автору послідовно дослідити та розкрити досліджувану тему відповідно до поставлених мети та завдань. Робота написана українською мовою та викладена на 254 сторінках, з яких основного тексту – 215 сторінок. Дисертація складається зі вступу, двох розділів, перший з яких містить три, другий – чотири підрозділи, висновків, списку використаних джерел, додатку.

Дотримання вимог академічної доброчесності. Під час аналізу тексту дисертації Суса М.С. та наукових публікацій, в яких висвітлені основні наукові результати дисертації, порушень дисертації вимог академічної доброчесності не виявлено. Використані джерела інформації, ідеї та концепції у дисертації містять відповідні посилання, оформлені належним чином та відповідно до встановлених вимог.

Загальний висновок. Дисертаційна робота виконана на високому теоретичному рівні, матеріал дисертації викладено в логічній послідовності, всі висновки отримали необхідну і достатню аргументацію та є методологічно обґрунтованими, становлять як науковий, так і практичний інтерес. Теоретичні напрацювання, рекомендації та висновки дисертації характеризуються єдністю змісту. Робота має цілісність та смислову завершеність. Поставлена мета дисертації досягнута, завдання – виконані. За своїм змістом і загальною спрямованістю дисертаційне дослідження Суса М.С. відповідає обраній ним спеціальності 081 - «Право», робота пройшла належну апробацію та висвітлення в наукових публікаціях. Дисертація є самостійною завершеною роботою, в якій відсутні порушення академічної доброчесності. Оформлення дисертації відповідає встановленим вимогам.

Зважаючи на все наведене вище, можна зробити висновок, що дисертація Суса М.С. на тему «Конституційні засади державного захисту конкуренції в Україні у контексті досвіду Європейського Союзу», подана на здобуття наукового ступеня доктора філософії, відповідає спеціальності 081 «Право» та вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261 (зі змінами та доповненнями), наказу МОН України «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» від 12 січня 2017 року № 40 (зі змінами) та Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44 (зі змінами та доповненнями), а Сус Михайло Сергійович заслуговує на присудження йому наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 – Право.

Офіційний опонент:

доктор юридичних наук, професор, Заслужений юрист України,
завідувач кафедри конституційного
та адміністративного права Національного
транспортного університету

Володимир ШАТІЛО

